

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

गङ्गानाथझापरिसरः

भारतीयप्रौद्योगिकीसंस्थानम्,

काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः (IIT, BHU)

एतयोः संस्थयोः संयुक्ताध्वर्यवे आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

भारतीयशास्त्राधारितं शास्त्रविश्लेषणं प्रति

भारतीयशास्त्रपरम्परायाः आधुनिकभाषाप्रसंस्करणेन सह सेतुनिर्माणम्

TOWARDS AN INDIGENOUS INDIAN THEORY OF DISCOURSE PARSING

Bridging Classical Indian Knowledge Systems with Modern NLP

20 -24 जूलाई 2026

संरक्षकः

प्रो. श्रीनिवासः वरखेडी

कुलपतिः, केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः,

जनकपुरी, नवदेहली

अध्यक्षः

प्रो. रामकृष्णपाण्डेयः 'परमहंसः'

प्र. निदेशकः, गङ्गानाथ-झा-परिसरः,

प्रयागराजः (उ.प्र.)

मुख्ये प्रशिक्षिके

डॉ. सोमापॉल, आचार्या,

अन्तराष्ट्रीय-सूचना-प्रौद्योगिकी-संस्थानम्,

हैदराबादः

डॉ. सुखदा, सहायकाचार्या,

आई.आई.टी.

काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः

संयोजकः

प्रो. देवदत्तः सरोदे

संयोजकः भारतीयज्ञानपरम्पराऽनुसन्धानकेन्द्रम्

सहसंयोजकः

डॉ. यशवन्तकुमारत्रिवेदी

संयोजकः - प्राक्शोधपाठ्यक्रमः

संयोजनसमितिः - प्रो. जनार्दनप्रसादपाण्डेयः 'मणि', प्रो. अपराजिता मिश्रा, डॉ. सुरेशपाण्डेयः, डॉ. मोनालीदासः, डॉ. राजकुमारमिश्रः, डॉ. शुभश्रीदासः, श्रीअंकितमिश्रश्च।

स्थानम् - गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

गङ्गानाथझापरिसरः

भारतीयप्रौद्योगिकीसंस्थानम्,
काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः (IIT, BHU)

एतयोः संस्थयोः संयुक्ताध्वर्यवे आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

भारतीयशास्त्राधारितं शास्त्रविश्लेषणं प्रति
भारतीयशास्त्रपरम्परायाः आधुनिकभाषाप्रसंस्करणेन सह सेतुनिर्माणम्

TOWARDS AN INDIGENOUS INDIAN THEORY OF DISCOURSE PARSING

Bridging Classical Indian Knowledge Systems with Modern NLP

20 -24 जूलाई 2026

उद्घाटनसत्रम्

दिनाङ्कः 20.07.2026

समयः 11:00 पूर्वाह्ने

संरक्षकः **प्रो. श्रीनिवासः वरखेडी**, कुलपतिः
केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः, जनकपुरी, नवदेहली

अध्यक्षः **प्रो. रामकृष्णपाण्डेयः 'परमहंसः'** प्र. निदेशकः,
गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः (उ.प्र.)

सारस्वतातिथिः **डॉ. सोमापॉल**, आचार्या,
हैदराबादविश्वविद्यालयः

मुख्यातिथिः **डॉ. सुखदा**, सहायकाचार्या,
काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः

स्थानम् - गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

गङ्गानाथझापरिसरः

भारतीयप्रौद्योगिकीसंस्थानम्,
काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः (IIT, BHU)

एतयोः संस्थयोः संयुक्ताध्वर्यवे आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

भारतीयशास्त्राधारितं शास्त्रविश्लेषणं किम्?

भारतीयशास्त्राधारितं शास्त्रविश्लेषणं प्राकृतिकभाषाप्रसंस्करणस्य (NLP) एकं कार्यम् अस्ति यत् पाठस्य आन्तरिकसंगठनं प्रकाशयितुं वाक्यानां परस्परम् अर्थसम्बन्धान् लाक्षणिकसम्बन्धांश्च निर्धारयति। वाक्यस्तरीयविश्लेषणात् परं गत्वा, पाठ्यघटकाः कथं सुसङ्गतं प्रवचनं निर्मान्ति इति स्पष्टीकर्तुं प्रयतते।

सुश्रुतसंहिता-अष्टाङ्गसंग्रहः-अर्थशास्त्रेत्यादिषु ग्रन्थेषु प्रतिफलिताः भारतीयज्ञानपरम्पराः तन्त्रयुक्ति-प्रारूपेण, ३२-३६ व्याख्यानात्मक-रचनात्मक-उपकरणैः, परिष्कृतान् प्रवचनसंयोजनसिद्धान्तान् संरक्षन्ति। तन्त्रयुक्तीनां संगणकीयप्रयोगः भारतीयभाषाणां संगणकीयप्रवचनविश्लेषणाय, अर्थविश्लेषणाय, ज्ञानप्रतिनिधित्वाय च स्वदेशीयं भारतीयं सिद्धान्तं प्रददाति।

स्थानम् - गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

गङ्गानाथझापरिसरः

भारतीयप्रौद्योगिकीसंस्थानम्,
काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः (IIT, BHU)

एतयोः संस्थयोः संयुक्ताध्वर्यवे आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

What is Discourse Parsing?

Discourse parsing is a Natural Language Processing (NLP) task concerned with identifying semantic and rhetorical relations between clauses and sentences in order to uncover the internal organization of a text. By moving beyond sentence-level analysis, it seeks to explain how textual units combine to produce coherent discourse. Indian knowledge traditions, as reflected in texts such as the *Suśruta Saṃhitā*, *Aṣṭāṅga Saṃgraha*, and *Arthaśāstra*, preserve sophisticated discourse-organizing principles through the framework of **Tantrayukti**, comprising 32–36 interpretative and compositional devices. The computational application of *Tantrayuktis* provides an indigenous Indian theory for computational discourse analysis, semantic analysis, and knowledge representation for Indic languages.

स्थानम् - गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः

केन्द्रीयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

गङ्गानाथझापरिसरः

भारतीयप्रौद्योगिकीसंस्थानम्,
काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः (IIT, BHU)

एतयोः संस्थयोः संयुक्ताध्वर्यवे आयोज्यमाना

राष्ट्रिया कार्यशाला

तन्त्रयुक्तेः प्रासङ्गिकता

- तन्त्रयुक्त्याधारितं प्रवचनविश्लेषणम् ।
- शास्त्राधिगमः ।
- प्रबोधनम् - अम्बुजवनस्यार्कः ।
- प्रकाशनम् - प्रदीपवेश्मनः ।
- अनुक्तार्थज्ञानम् ।
- आशु अन्यशास्त्रप्रबोधनम् ।
- स्ववाक्यसिद्ध्यर्थम् ।
- असद्वादिवाक्यप्रतिषेधनम् ।

The Relevance of Tantrayukti (TY)

- *Tantrayukti-based discourse parsing:*
- Ensures proper understanding of texts.
- Clarifies and expands textual meanings.
- Simplifies difficult concepts.
- Reveals hidden meanings.
- Supports understanding of allied sciences.
- Justifies statements in discourse.
- Refutes textual misinterpretations.

स्थानम् - गङ्गानाथझापरिसरः, प्रयागराजः